

ELLENZÉK

1918–1924

A sok évtizedet, változást megért kolozsvári politikai, közgazdasági és társadalmi napilapot, az *Ellenzéket*, Bartha Miklós (1848-1905) alapította 1880-ban. Ezt megelőzően Bródy Sándor, a *Magyarság* című lap szerkesztője tett napilap alapításra kísérletet, amely azonban kudarcot vallott. Ami nem sikerült Bródynak, az sikerült Bartha Miklós kivételes újságírói tehetségének köszönhetően. Alapítója és felelős-, majd 1895-től a lap főszerkesztője.

Az erdélyiből romániaiává váló *Ellenzék* alcíme 1919-től „*független politikai napilap*”, majd 1923-tól „*magyar politikai napilap*” lesz.

A két világháború közötti főszerkesztői: Dobó Ferenc (1919–21), Grois László (1921–26), Somodi András (1926–32), Szentimrei Jenő (1932–35), Grois László (1935–38), Végh József (1938–40), Zathureczky Gyula (1941–44), és végül Szász Béla (1944).

A román uralom első éveiben hírlapíróinak jóval kevesebb ismeretük volt az új államról, amelyhez tartoztak, mint például a *Brassói Lapok*nak, amely földrajzi helyzeténél is fogva jobban ismerte a romániai viszonyokat és a cenzúra „*cordon sanitaire*”-jén kívül esve bátrabb és szabadabb felpanaszlója a magyar sérelmeknek. Azonban néhány éven belül az *Ellenzék*, mint hírlap előnyösen alakult át: látóköre tágult, kibővültek a román viszonyokra vonatkozó ismeretei. Újságírói szempontból pedig egészen jó lappá alakul, olyannyira, hogy felvehette a *Keleti Újsággal* is a versenyt, amelynél a húszas években polgári liberalizmus, függetlenségpárti hagyományai miatt konzervatívabbnak tűnik.ⁱ 1925-ben a magyarok érdekeit képviselő Országos Magyar Párt hivatalos lapja lett 1927-ig, amikor a párt a Keleti Újságot szerzi meg e célból. Ekkortól a román–magyar együttműködést kereső Bánffy Miklós vezette liberálisabb csoport lapja.

1919. évi évfolyama esztétikai szempontból nem túl igényes, jó ideig nem is törekszik a közönség irodalmi vagy színvonalasabb publicisztikai elvárásainak kielégítésére. Az újságnak főleg az irodalmi élet kialakításban van szerepe, de aktív szerepet vállal társadalmi téren is. Beszédes példa erre a Diáksegély-akció is, amelynek nyilvános gyűjtés a forrása. Az elsőt az Országos Magyar Diáksegélyező Bizottság irányította és készpénz segélyeket nyújt a magyar diákoknak, a másodikat az *Ellenzék* indította és ez az *Ellenzék-menza* felállításához vezetett, ahol a segélyeket élelem formájában osztják ki.ⁱⁱ

1933-ban megjelenik az *Ellenzék* Estilap című bulvárkiadása. Utolsó éveiben a lap felhagy a hagyományápolással; a lap irodalmi színvonala is esett; sorra kirekesztik az írók sorából a radikális, majd a liberális nézeteket vallókat. A német megszállás alatt (1944) burkolt antihitlerista publicisztika jellemzi. Az *Ellenzék* 1944 őszén szűnt meg. Munkatársai különböző lapoknál dolgoztak tovább.

A tematika

Tartalom	Év						
	1918*	1919	1920	1921	1922	1923	1924
Politika	70	42	102	197	253	191	295
Közgazdaságtudomány. Mezőgazdaság. Pénzügy	3	67	101	79	62	35	181
Államigazgatás. Hadtudomány	34	92	97	70	80	15	75
Jogok. Jogtudomány. Igazságügy	53	45	151	154	203	237	305
Nevelés, oktatásügy. Kultúra. Egyház	9	51	136	190	234	350	306
Statisztika. Szociális ügyek	1	14	28	9	38	12	24
Összesen	4691 tétel						

* Az 1918-as év adatai december hónap tartalmát tükrözik.

Az 1918-as év utolsó hónapjának eseményei nagymértékben a román bevonulás, hadmozdulatok és annak következményeiről számoltak be. 1919-ben a legtöbbit az államigazgatás átvételéről és a különféle katonai rendeletekről tudósítanak lapunk hasábjai. 1920-ban jogsértések egész sorától visszhangzik a sajtó: lépten-nyomon kiutasításokról, rekvirálásokról, összeesküvés- és kémkedési perekéről van szó tucatjával. 1921. és 1922-ben a politika és ezen belül a magyar szervezkedés igen kalandos útját mutatja be az Ellenzék, talán a kolozsvári lapok közül a legrészletesebben. A Magyar Szövetség terveiről, szervezése irányairól és folyamatáról, betiltásairól kaphatunk képet a Magyar Néppárt, a Magyar Nemzeti Párt és végül az Országos Magyar Párt létrejöttéig, de megfogalmazást nyernek az „új” román alkotmányhoz és az 1922. évi választásokhoz kapcsolódó értékelések, vélemények is.

1923-ban az oktatás, az egyház, a kultúra és a sajtó kerül sorra a román állam egységesítő politikájában. 1924-ben az OMP elnökválságáról cikkeztek sokat, az emberi jogok megsértését illetően, elég ha a cikkek címeiben előforduló igékből sorolok fel néhányat: betiltották, letiltották, elsikkasztották, bezárták, kisajátították, megvonták, stb.

Ami a tematika szerinti (vízszintes) értékelést illeti, abban a legfigyelemreméltóbb az, hogy csak egy esetben van az, hogy az 1923-as évben legnépszerűbb téma – az oktatás – egyben a hat év alatt is a „legnépszerűbb”, sajnos e népszerűségnek negatív okai vannak. Ez év őszén jelent meg

sok tétovázás és még több kisebb rendelet után, két nagyobb összefoglaló rendelet: a 100 088. számú az elemi, és a 100 090. számú a középiskolákra vonatkozóan.

Hat év leforgása alatt politikáról, közgazdaságról és jogokról leggyakrabban 1924-ben olvashatunk; a közigazgatás és a hadügyek 1919–1920-ban voltak napirenden, míg 1923. az oktatás éve volt.

Munkatársak 1918–1924 között

Krenner Miklós (1875–1968) (írói álneve: Spectator)

Tanár és közíró. Nagyszabású kisebbségi munkássága 1919 után kezdődött és tanári pályájával felhagyva az 1920-as évekkel kezdődően teljesen az írásnak élt. Már egyetemi hallgató korában jelentek meg az *Ellenzék*ben irodalmi- és történelmi könyvismertetései, tárcái és színikritikái, azonban a lap főmunkatársa csak 1930-ban lesz, ekkor ugyanis főleg Kuncz Aladár biztatására Kolozsvárra költözik. A reformista, haladó eszméket, elveket valló író közírása mindenkor liberális-demokrata szellemiségű. A vezércikkírásban alkotott rendkívülit. „Alapos történelmi és politikai ismeretei és – ihletett óráiban – elragadtatott tollvezetése a legmeggyőzőbb erdélyi politikai íróvá teszik” – jellemzi Osvát Kálmán lexikonja. Sajtóvétség vádjával huszonötzörⁱⁱⁱ áll bíróság előtt a kisebbségi problémákat feszegető cikkei miatt.

Írásaiban a kisebbségi mivolt valaminek a hiányát jelenti, csonkaság, kisebbitettség, tökéletlenség, megrövidítettség. Ennek ellenére a kisebbségi öntudat követelmény.^{iv}

Grandpierre Emil (1874–1938) (álneve Nagy Péter)

Az első világháború előtt a kolozsvári törvényszék bírója, 1918-ban pedig a vármegye utolsó főispánja. 1920–1925 között az erdélyi politikai pártmozgalmakban igen nagy szerepet tölt be, igen tevékeny az esküt nem tett tisztviselők dolgainak intézésében egészen 1925-ben történt repatriálásáig.^v

Budapesten a Közigazgatási Bíróság döntőbírója és a Népies Irodalmi Társaság (NIT) Politikai Osztályának külső munkatársaként dolgozott tovább.

1918 és 1924 között az *Ellenzék* egyik legaktívabb munkatársa, aláírt vagy névtelen címlapcikkeinek fő tárgya a romániai politikai helyzet alakulása és a magyar szervezkedés formája, céljai, mindez az általa képviselt passzivisták, konzervatívnak tekintett csoport elképzelése alapján. A Magyar Szövetség megalakításában és általában a magyar kisebbség politikai szervezkedésének a megkezdése is az ő nevéhez fűződik. Ő volt lelkes irányítója, szellemi vezére az erdélyi magyar kisebbségi mozgalmaknak.

Az *Ellenzék* repertóriumáról

A gyűjtőkör időhatárai:

Kezdeti időpontnak 1918. december elsejét az erdélyi magyarság életében is korszakkezdő időpontot választottam. Ez nemcsak politikai, társadalmi és gazdasági szempontból, hanem a sajtótörténet szempontjából is fontos fordulópont. A gyűjtés az OMP brassói nagygyűlésének időpontjával, 1924. december 14-ével zárul.

Tartalmilag a repertórium hat nagy fejezetre osztható:

1. Politika;
2. Közgazdaságtudomány. Mezőgazdaság. Pénzügy;
3. Államigazgatás. Hadtudomány;
4. Jogok. Jogtudomány. Igazságügy;
5. Nevelés, oktatásügy. Kultúra. Egyház;
6. Statisztika. Szociális ügyek.

Az *Ellenzék* minden bizonnyal még igen sok értékes történeti forrásanyagnak számító anyagot tartalmaz, azokban a cikkeiben és rovataiban, amelyek a legkülönbözőbb témákkal foglalkoznak: az apróhirdetéstől, a sporttól a szépirodalomig, és a szerkesztői üzenetektől a rádióműsorig, amelyeket nem vettem be dolgozatomba.

A cikkfeldolgozás a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár gyűjteményében, bekötött és igen rossz állapotban meglevő *Ellenzék* kötetek használatával történt 2001 ősze és 2002 májusa között. Ezt 2002 márciusa és májusa között, a bevezető megírása céljából, kiegészítette két hónap budapesti gyűjtőmunka is.

A gyűjteménybeli *Ellenzék* évfolyamok a háború után fennálló zavaros helyzet következtében igen hiányosak is. Az **1918**-as év decemberéből hiányzik a 270-es szám, a 267- és 269-esből pedig oldalak hiányoznak (3-4-es oldal); **1919**-ből hiányzó számok: 45, 55, 78, 102, 114, 115, 132, 135, 137, 139-150, 152-165, 167, 170, 191, 228 és 260; **1920**-as évből: 12, 13, 20, 23, 27, 29, 38, 44, 66, 69, 70, 84-86, 93-97, 105, 109, 111, 115, 126, 150, 168, 171, 182, 192, 195-197, 218 és 243; **1921**: 5, 66, 70, 75, 96, 104, 108, 149, 175, 205, 215, 227, 275; **1922**: 96, 97, 164-166, 176, 193, 195, 198, 205, 206, 208, 213, 214, 217, 218, 224, 232, 234, 239 és 280; **1923**: a következő számoknak nincs címlapjuk: 145, 147-149; **1924**-es év nem hiányos.

A repertórium tételeinek formai leírásában a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon IV., készülő kötetének adatgyűjtésében alkalmazott szokásokat, elveket követtem. A Lexikon összeállítására irányuló gyűjtőmunka eredményeként eddig már feldolgozták az *Ellenzéket* is, irodalmi, kulturális, tudományos szempontból.

A leírás hat adatcsoportja a következő:

Tételszám. Szerző (ha van): Cím /számozás/keltezés/oldalszám.

Egy és ugyanazon cikk tartalmától függően több kategóriába is be lehet sorolva. Ennek megfelelően két tételszámot kapott és mindkettő alatt megtalálható. A szerző adatcsoportja a legtöbb esetben hiányzik mivel nagyon kevesen voltak azok, akik aláírták cikkeiket. Ami a helyesírást illeti, az a korabeli írásmódot követi.

Grafikai kiállítás, terjedelem

A lap címoldala tartalmazta a címadatokon kívül a szerkesztőség címét, az évfolyamot, a számot (évi 275–295), a keltezést, az árat s időnként a cenzor nevét is. A használt betűk nagy változatosságot mutatnak: legkevesebb tízféle betűnagysággal nyomtattak és az újság mérete és oldalszáma is változott a háború hatására jelentkező papírhiány következtében. A hétköznapi számok terjedelme 6–8, a vasárnapiaké 12–16, a húsvéti és karácsonyi különkiadásoké 12–48 lap között mozgott.

Bándi Melissa

ⁱ Bárdi Nándor: A romániai magyarság kisebbség politikai stratégiái a két világháború között. *Regio* 1997. 2. sz., 52.

ⁱⁱ *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918-1929 I. évf.* Szerk. Sulyok István és Fritz László. Juventus, Kolozsvár, 1930, 103.

ⁱⁱⁱ Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940.* Előszó: Bárdi Nándor. Bev. Balla Bálint, Szöllősy Árpád. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002, 432.

^{iv} Krenner Miklós: *Az erdélyi út: válogatott írások.* Vál., sajtó alá rend. és a bev. tanulmányt írta György Béla. Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1995, 13.

^v Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban.* Fraternitas, Kolozsvár, 1941, 18.